

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ П'ЕСА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ: ТРАДЫЦЫІ І НАВАЦЫІ

Пытанне пра месца на палічцы кніжак з беларускімі казкамі ці вершыкамі для дзяцей дзе толькі не ўзнімалася за апошнія два-тры гады! На старонках “Літаратуры і мастацтва” ўсё часцей з’яўляюцца публікацыі вядомых літаратараў, мастацкіх крытыкаў і нават простых чытачоў, якія занепакоены станам сучаснай айчынай літаратуры для дзяцей і юнацтва. Так, А.Бадак сцвярджае, што “беларускай літаратуры патрэбны свой, нацыянальны бестселер” (24.11.06); М.Пазнякоў (26.12.06) падкрэслівае, што “душы юных грамадзян патрэбна актыўна фарміраваць па-дзяржаўнаму (падкрэслена намі. – Т.А., А.К.) мудра”; Л.Садоўская (28.09.07) галоўнай праблемай выдзяляе “не столькі літаратурную, колькі моўную”. Адзначым, што за апошнія тры гады амаль усе аўтары дыскусіі ў якасці прыкладаў прыводзілі праявіныя ці лірычныя творы для дзяцей, а пра беларускую дзіцячую драматургію публікацый амаль не сустракаецца. Канстатууючы ўзаемаадносіны тэатральных рэжысёраў з драматургамі, Г.Каржанеўская асобна падкрэсліла, што на агульным фоне існавання беларускай драматургіі лепшае становішча займаюць тыя драматургі, “што пішуць для дзяцей. Гэта можна вытлумачыць вялікай запатрабаванасцю такога накірунку з боку дзіцячых аматарскіх калектываў, асабліва ў мястэчках і “глыбінцы” (7.12.07). Нягледзячы на нялёгкае сацыяльна-эканамічнае становішча, 90-я гады адзначаны выходам некалькіх удалых зборнікаў п’ес для драматычных і ляльных тэатраў. На жаль, нельга канстатаваць тое самае на сённяшні дзень. П’есы для дзяцей зараз друкуюцца толькі ў часопісе “Маладосць”. Звернемся да некаторых з іх.

На матэрыяле палескага фальклору пабудаваны сюжэт п’есы Анатоля Крэйдзіча “Марыська-папараць” (2007) [4]. Гэта гісторыя шчаслівага ачуньвання дзяўчыны, прыкаванай невылечнаю хваробаю да ложка, прадстаўлена ў стылістыцы казкі з бабулінымі замовамі, традыцыйнымі героямі беларускага фальклору: дзяўчына павінна “ператварыцца ў зязюлю і паказаць дарогу да дзіва-дзіўнага таму, ад каго няма тайнаў”. У якасці дзіва-дзіўнага прадстаўлена папараць-кветка, у якасці падказчыка выступае кудзеля, у якасці “таго, ад каго няма тайнаў”, – Янка, стрыечны брат Марыскі.

М а р ы с ь к а. Сарві яе [папараць-кветку. – Т.А., А.К.] першы, Янка, тады табе адкрыюцца скарбы зямныя. Скарбы дапамогуць табе выратаваць усіх добрых людзей ад чорнага насення палыну і ад ліхадзеяў, што рассяваюць паўсюль смяротную хваробу.

Янку трэба адправіцца ў дарогу, каб знайсці чароўную папараць-кветку, а на шляху да яе юнака чакаюць невядомыя прыгоды. Усе, каго Янка сустракае ў сваім падарожжы, дапамагаюць хлопцу. Дзед Ёсіп раіць Янку ўзяць у дарогу “прысначок з зярнятак замоўленых”, кашулю, якую “бабуля ткала на кроснах”, Дзед Барада дае масла ў дарогу, Ласачка прыносіць лусту сала. Янка сустракае Дзядзьку Загадача і адгадвае ягоныя загадкі, атрымлівае чароўныя лапці, якія і прыносяць Янку да папараць-кветкі. Герой выканаў усе казачныя ўмовы – і Марыська ператварылася ў здаровую дзяўчыну. Але шчасце аднаго чалавека немагчыма, калі “колькі дзяцей пакутуюць ад хваробы”, таму Марыся з Янкам прымаюць рашэнне дапамагчы дзецям пазбавіцца ад немачы: Янка кідае чароўнае зярнятка ў глебу, каб яно прарасло “на згубу смерці, хваробам, бядзе-гору”. Аўтар выкарыстоўвае фальклорныя вобразы (птушкі і звыры, іррэальныя істоты – ліхадзеі, Дзед Барада і інш.) і элементы (падарожжа за папараць-кветкай, выратаванне ад хваробы, адгадванне загадак дзеля атрымання чароўнай рэчы). Казачная гісторыя, нягледзячы на немудрагелісты сюжэт, а таксама, на нашу думку, перанасычанасць падзей, часам не вельмі апраўданых лагічна, сцвярджае перамогу добрых сіл, працавітых людзей “з залатымі рукамі ды залатымі сэрцамі” над “нячысцікамі” і тымі, хто жыве “з чорным каменнем за пазухай”.

П’еса “Марыська-папараць” мае моцную дыдактычна-маралізатарскую падставу, што значна сапсуе эстэтычнае ўспрыняцце п’есы як захапляючай тэатральнай дзеі. Выхаваўчае значэнне гэтага твора – ўяўная пропаведзь такіх паняццяў, як павага да равеснікаў і сталых людзей, да сваіх продкаў і каранёў. У драматургічным плане гэта вельмі слабая п’еса, і ў тым

выглядзе, у якім яна прадстаўлена на старонках часопіса, можа разлічваць толькі на сцэну “глыбінкавай” сялянскай школы.

Раіса Баравікова ў п’есе “Шклянныя горы, альбо Праграміст Чароўнай даліны” (2004) [1] таксама паспрабавала наблізіць казачных персанажаў і фальклорныя сюжэты да праяў сучаснага жыцця. Жанр п’есы ахарактарызавала як “камп’ютэрная гульня ў сцэнічным увасабленні”, зрабіўшы такім чынам нейкі сімбіёз казкі з элементамі камп’ютэрнай гульні. У выніку атрымаўся вельмі нядрэнны фантазійны сіквел “Царэўны-Жабы”. Не сакрэт, што пакаленне сучасных школьнікаў, а нярэдка і 4–5-гадовыя дзеці больш цікавяцца камп’ютэрам, чым кнігамі казак, і з’яўляюцца удзельнікамі шматлікіх віртуальных прыгод, часта зробленых у агрэсіўным стылі. Р.Баравікова паспрабавала аб’яднаць два тыпы дзіцячых заняткаў, зусім не звязаных ні па мэтах, ні па задачах. Ці прыжывецца новы ў дзіцячай літаратуры жанр – пакажа час, але ігнараваць уплыў камп’ютэрных сюжэтаў на псіхалогію дзяцей нельга. Калі аддаваць перавагу – чаго ўсё ж такі больш: казачнага ці камп’ютэрнага, то Р.Баравікова засталася абаронцай літаратурнага жанру. Гэта тычыцца і дзейных асобаў (толькі дзве з дзевяці з’яўляюцца прадстаўнікамі пакалення пехт – Праграміст Чароўнай даліны і Мабільнік), і сюжэтна-кампзіцыйнай структуры твора: дамініруе казка, а не віртуальнае падарожжа. Нават “лясны прагал” – прастора, дзе разварачваюцца падзеі п’есы, – падзелены на дзве часткі: зямлянку і фантастычную лабараторыю. І калі другая частка выконвае больш пасіўную ролю, то падзеі вакол “дзівоснага маляўнічага пейзажу” першай часткі змяняюць адна адну. Як і ў іншых драматургічных творах Р.Баравіковай, завязка п’есы “Шклянныя горы...” адбываецца ў самым пачатку: Лесавік адпраўляе Івана-Знайдзёна “да людзей, у свет белы <...> шчасце сваё шукаць”. Праграміст умешваецца ў падзеі: не можа герой яго гульні-казкі быць “апанутым у світку – латка на латцы, абутым ў лапці”. І Праграміст карэктыруе казачны сюжэт: перад чытачом з’яўляецца Іван-Знайдзён у “красоўках, джынсах, супермоднай майцы, кепачцы-бейсболцы, за плячыма – рукзачок. У руках – мабільны тэлефон”. Нечакана (як гэта характэрна для казак) на Івана звальваецца багацце – Завіруха аддае яму каштоўныя рэчы: дыван-самалёт, вірмак-невідзімец і кашэль з грашыма. Гэтыя казачныя атрыбуты Праграміст замяняе на талерачку касмічную, кавалак віртуальнай прасторы і баксы зялёныя. Але навагоднія рэчы не змяняюць традыцыйны казачны сюжэт, і Іван страчвае Алену-Красу, якая ператвараецца ў птушку і адлятае “ў Шклянныя горы да Кашча-Несмяротнага”. Каб знайсці сваю нявесту і перамагчы нячыстую сілу, Івану прыйдзецца выконваць загады Бабы-Югі, потым змагацца з Кашчом-Несмяротным.

Калі загадаць сучасным праграмістам зрабіць гульню па матывах гэтай п’есы, то атрымаецца вельмі дынамічная забаўляльна-павучальная гісторыя; калі ацэньваць п’есу ўцэлым, то, на нашу думку, у ёй мала пераканаўчага, што прыўнесена са свету рэальнага: кашэль з баксамі не спатрэбіўся, кавалак віртуальнай прасторы выступае недзе па-за сцэнай, з Мабільнікам сувязь страчваецца недзе ў пакоях Бабы-Югі. Аднак казачныя элементы застаюцца на сваіх месцах, некаторыя з іх выступаюць як скразныя. Напрыклад, Лесавік, да якога Іван-Знайдзён двойчы вяртаецца са свайго падарожжа з-за немагчымасці прыняць самастойнае рашэнне – што рабіць далей? як выйсці са складанай сітуацыі? Па-першае, ён не ведае, што рабіць з багаццем, якое яму звалілася ад Завірухі, па-другое, страціў Алену-Красу. Атрымліваецца, што вопратка ў Івана новая, ды розум яна не павялічыла. Лесавік, кожны раз адпраўляючы Івана на новыя прыгоды, дае разумныя нарады. Адзначым і ролю такога важнага элемента, як “стужачка-залаты паясочак”. Гэты элемент, як і сцэна каля возера, вельмі нагадвае сюжэт казкі “Царэўна-Жаба”, дакладней ролю жабінай скуры. Залаты паясочак – гэта сімвал дзявочай вольнасці, цнатлівасці, таму Алена імкнецца вярнуць свой паясочак у абмен на бульбіну. Іван згадзіўся: думаў, што ў яго будзе і чэрава негалоднае, і прыгажуня жонка побач. Але, па казачных законах, ён страціў і адно і другое. У фінале п’есы Іван прызнаецца:

І в а н - З н а й д з ё н (вымае з кішэні стужачку). А я збярог твой залаты паясочак...

А л е н а - К р а с а. Навошта ён мне цяпер?

Што да вобраза Праграміста (на яго месцы мог быць і больш звыклы персанаж – Казачнік), то ён мог бы адыграць і больш важную ролю ў п’есе. Хаця бы пачынаючы з пятай

сцэны (усяго іх восем), калі Іван-Знайдзён адпраўляецца да Бабы-Югі. Нібы ў нейкую касмічную прастору, а не да гледача (чытача) ляцяць словы Праграміста: “І цяпер усё астатняе будзе толькі маёй гульнію”. Складваецца ўражанне, што далей казка пойдзе на новы лад. Але нішто значна не змяняецца: казачны сюжэт захоўваецца, і толькі сцэны з Бабай-Югай і Мабільнікам выпадаюць з традыцыйнай структуры твора. У чым, безумоўна, удача Р.Баравіковай, дык гэта ў тым, што яна захавала агульны казачны фон твора: пераадоленне перашкод галоўным героем, з’яўленне цуда, падзел герояў на добрых і злых, перамога галоўнага героя над “нячысцікамі” і, зразумела, выселле.

Значна далей ад фальклорна-казачнага сюжэту адышоў Ягор Конев у п’есе “Гісторыя двух сабак” (2007) [3]. Аўтар для сюжэта абраў гісторыю, якая на сённяшні дзень сустракаецца даволі часта: пазбаўленне ад надакучаных хатніх жывёл, у прыватнасці сабак. Гэта адбываецца па розных прычынах, з якіх найчасцей выдзяляюцца дзве – няхватка матэрыяльных сродкаў ці няўжыванасць характараў чалавека і жывёліны. У апошні час не менш распаўсюджанай з’яўляецца жаданне мець нейкую жывёліну ў хаце – “дзеля іміджу”. Так, у сучасных мегаполісах некаторыя людзі з дастаткам “трымаюць экзатычных жывёл. Адзін набыў сабе кобру, другі – кракадзіла”. Што потым атрымліваецца з такімі жывымі цацкамі, мы добра ведаем. Я.Конеў зрабіў галоўнымі героямі сваёй п’есы двух сабак – лабрadora Дуная і бульдожку Булька. Завязка сюжэта пачынаецца з таго, што нейкі бізнесмен вырашыў пазбавіцца ад свайго сабаку Дуная, таму што раней не ведаў, што за ім “патрэбны пастаянны догляд <...>, трэба штодня на золку падымацца, каб весці <...> на прагулку <...> Суседзі абураюцца, скаргі <...> пішуць у ЖЭС” за тое, што сабака “вые на ўвесь пад’езд”. І толькі цяпер ён зразумеў, што трымаць сабаку – вялікая адказнасць, якая не пад сілу вельмі занятаму чалавеку. Ён прызнае сваю слабасць, залежнасць ад абставін, якія аказаліся вышэй за дабрыню, пшчоту, спачуванне.

Лёсы Дуная і Бульки падобныя толькі ў адным: гаспадары пазбавіліся ад сваіх сабак, “прывязаўшы іх да лавы”. Булька ўжо паспела прыстасавацца да бадзяжнага жыцця і нават зрабіла нейкія вынікі: “Усе праблемы ў свеце – з-за людзей <...> Адзінае, што нам застаецца – гэта кусацца...” Разважаннем сваёй чатырохлапай гераіні аўтар надае значную долю песімізму: фінал жыцця ёй вядомы – “або сканаць, або акалець”. З-за адсутнасці імкнення актыўна бароцца за сваё жыццё Булька трапляе ў ветлячэбніцу і смірна чакае вырашэння свайго лёсу. Дунай жа, наадварот, настроены аптымістычна. Ён – “вялікі, адданы <...> лепшы сябра чалавека” – мусіць думаць не толькі пра сябе, але і выратаваць Булька з-за кратаў. У сцэне, дзе абедзве сабакі сядзяць у вялікай клетцы, аўтар словамі Дуная хоча давесці ўласныя філасофскія разважанні пра дабро і зло да кожнага чытача: “Я думаю, дабрыні і злосці ў свеце прыкладна пароўну. Проста ад кожнага залежыць, чаго наўкол стане больш. І адзіны добры ўчынак можа пераўтварыць цэлы свет... Галоўнае, каб не згасла ў сэрцы дабрыня. Бо тады ўсё магчыма. Нават самае неверагоднае жаданне можа здзейсніцца. Нават цуд! А яшчэ я веру, што нічога ў жыцці дарма не адбываецца, усё нам на карысць...” У гэтых словах заключана галоўная думка п’есы. Заўважым, што гучаць гэтыя словы ад персанажа, які пазбаўлены свабоды і якому цяжка сказаць, што здарыцца з ім праз дзень. Аптымізм Дуная перамагае: яго і Булька вызваляюць з ветлячэбніцы, яны сустракаюць новых гаспадароў.

У п’есе аўтар сутыкае процілеглыя паняцці: адказнасць і забавы, злосць і дабрыня, сям’я і бяздомнасць, а таксама розныя па сэнсу паняцці: адказнасць і строгасць, вернасць і вераломнасць. Але ў п’есе ўжо занадта шмат згадак пра жыццё і смерць: для дзіцячага розуму столькі катэгарычных спасылак на смяротныя выхады – гэта дадатковая нагрузка, асабліва на няўстойлівую дзіцячую псіхіку. І такіх момантаў шмат, напрыклад, сцэны з “аматарам азіяцкай кухні” Анціпам, які цэлых тры дзеі ганяецца за бяздомнымі сабакамі, каб іх забіць і згатаваць сабе “святочную вячэру”. Такія падрабязнасці, на нашу думку, наўрад ці зацікавяць дзяцей. Зразумела, у дзіцячай п’есе павінен быць канфлікт паміж добрымі і злымі героямі, пазітыўнымі і негатыўнымі з’явамі. Акрамя таго, гэтыя характарыстыкі павінны прэваліраваць у дзіцячай п’есе, таму што яна выконвае выхаваўчую ролю, спрыяе развіццю чалавечай асобы і фарміраванню лепшых чалавечых якасцяў. Аднак без такіх паваротаў сюжэту, якія выкарыстаў Я.Конеў для дзіцячай п’есы “Гісторыя двух сабак”, можна было б і

абыйсціся: у нашай рэчаіснасці ёсць іншыя негатыўныя сітуацыі, якія можна было б паказаць у творы. Гісторыя сабак атрымалася сумная, станоўчыя характары п'есы (у прыватнасці характар Дуная) слабаватымі.

Ёсць тут і яшчэ адна цікавая асаблівасць: у п'есе для дзяцей сярод дзейных асобаў няма персанажа-дзіцяці! Толькі двойчы і апасродкавана ўзнікае сын Алега Пятровіча шасцігадовы Паўлік, які хоча мець сабаку, каб пазбавіцца ад пачуцця адзіноты. Але нягледзячы на пэўныя недахопы, п'еса набыла сваё гучанне лейтматывам: “Калі пра нейкага клапоціцца, то быццам чуеш гукі прыгожай музыкі”, якая – ад дабрыні і станоўчых учынкаў.

Безумоўна, драматургічныя творы для дзяцей і юнацтва існуюць у Беларусі, пішуць даволі многа і ў розных мастацкіх стылістыках, але большая частка гэтых твораў – чыстае графаманства, якое часам нельга прапанаваць дзецям для чытання, каб не сапсаваць іх густ да сапраўднага мастацтва, хіба нейкі рэжысёр па-мастакоўску ператворыць недасканалыя сюжэты ў якасны відовішчны спектакль. Але масцітыя рэжысёры не займаюцца дзіцячай драматургіяй, а моладзь часцей за ўсё робіць такія пастаноўкі на ўзроўні аматарскіх тэатраў.

ЛІТАРАТУРА

- 1 Баравікова, Р. Шклянныя горы, альбо Праграміст Чароўнай даліны / Маладосць. – 2004. – № 10.
- 2 Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапам. / А.М.Макарэвіч (і інш.); пад агул. рэд. А.М.Макарэвіча, М.Б.Яфімавай. – Мінск: Выш. шк., 2008.
- 3 Коневу, Я. Гісторыя двух сабак / Маладосць. – 2007. – № 8.
- 4 Крэйдзіч, Ан. Марыська-папараць / Маладосць. – 2007. – № 11.

І.А.Бароўская (Беларусь)

ТРАДЫЦЫ ХРЫСЦІЯНСКАГА ГУМАНІЗМУ І ПСАЛМЫ РЫГОРА БАРАДУЛІНА

Розныя паэты ў розныя часы складалі псалмы. Першым псалмаспеваком лічыцца Давід, цар ізраільскі, які пражыў да глыбокай старасці з усведамленнем граху і з вялікай любоўю да Бога. Ён іграў на гуслях, псалтыры (струнны музычны інструмент; гэта яшчэ і назва зборніка псалмоў цара і прарока Давіда, зборніка, які ўваходзіць у склад Старога Завета Бібліі) і іншых музычных інструментах, спяваў псалмы і славіў Усемагутнага Творцу:

Радуйцеся, праўдныя, Госпаду:

Услаўляйце Яго.

Слаўце на гуслях,

На псалтыры.

Складайце новыя песні,

Стройна і гучна спявайце.

Усё жыццё Давід каяўся ў сваіх грахах і пісаў пакаянныя псалмы:

Аб мой мяне

Ад заганаў маіх,

І ад граху майго ачысці.

Бо мае беззаконнасці я прызнаю,

І грэх мой заўжды перад мною...

Псалмы (грэч. psalmos – псалом, песня) — гэта свята хваласпевы-малітвы, гэта вершы, якія спявалі ўслых. Псалмы — гэта лірыка з усімі яе умоўнасцямі, гіпербаламі, іншы раз алагічнымі злучэннямі слоў. Пра гэта трэба памятаць, інакш можна прагледзець асноўнае [1, с. 1]. Важную асаблівасць формы псалмоў неабходна захоўваць у перакладзе: “Вычарпалася ў скрусе жыццё маё і леты мае ў стагнотах ” (Псальм 30:11); “Як бацька даруе сынам, так даруе Госпад тым, хто баіцца Яго” (Псальм 102:13). Асаблівасць грунтуецца на так званых паралелізмах: адно і тое ж сказана двойчы, але па-рознаму. Дарэчы, такая форма актыўна выкарыстоўвалася і самім Ісусам Хрыстом: “Не судзіце, каб і вас не судзілі. Бо якім судом судзіце, такім вас судзіць будучы; і якою мераю мераеце, такою